

Tumormarker, magyarul dagjelanyag

Páduai (Nyelvelő) Szan Antonio örökén:
„*Nyelvemben élek én is...*”

<https://doi.org/10.61333/mony.v23i1.12605>

Csak azóta bántja a fülem meg az eszem ez a „tumormarker”, amióta először hallottam. Rosszindulatú dagadását be nem veszem. Hiszen e ’daganatjelző’ nem más, mint egy fennhéjázó (tumörösus) torzontorz **szószörny** (Sz.).

A „tumormarker” eredeti (angol) ejtése szerint tjúmómákó(r). Éppen csak annyi dicséret illetheti e nyugati betolakodót, hogy ez legalább nem a szokott **betűszószörny** (Sz.), – amely a szószörnyek legbárdolatlanabb fajtája –, miként a „tumormarker”-ek fajtái (is) már megint csak azzá züllöttek: AFP (alfa-foetoprotein), amely helyesen persze csakis α FP (lenne), aztán a CEA (carcino-embrionális antigén), no meg a még rémisztőbb szellemtelenséggel számozott társaik, mint a CA125, a CA15,3 vagy akár a CA72,4.

A **dag(anat)jelző anyagok** (Sz.), idegenkedőn a „**tumor-markerek**” azok az anyagok, amelyek a (rosszindulatú) daganatos beteg(ek) testnedveiben emelkedett(mennyiségben) jelennek meg, míg a nem rákos-daganatos, vagyis ép-egészes egyének testfolyadékaiban csak elenyésző mennyiségben vagy egyáltalán nem mutathatók ki (1).

A **daganatjel(ző) anyagok**, pongyolatinosan angolkodón a „**tumormarkerek**” bizonyos köre magában a daganatsejtekben található és a daganatból mutatható ki, míg más részük a daganatot körülvevő testnedvekbe is kijut, így akár a vérből is vizsgálható laboratóriumi módszerekkel. Természetesen vagy inkább természetellenesen ez utóbbi(ak)nak van nagyobb jelentőségük a mindennapi orvosi gyakorlatban.

A ’duzzanat’, illetve ’dagadás’ jelentésű latin **tumor** a ’duzzad(ok), illetve ’dagad(ok)’ jelentésű **tumeō/tumēre** igéből fakad -or képzővel (2). A(z) indo-európiták által kikövetkeztetett ős-indoeurópai ’duzzanat’ vagy ’dagadás’, a ***tewh₂**- hangalakja, no meg ír(ott) alakja évezredes nagy bozonttá duzzadt. Még az angol „thumb” [ejtsd: θʌm/θʌm] is innen fakadt és duzzadt hüvelykké, minthogy (a többihez képest) ez a ’dagadék ujj’ (3). Megjegyzendő: a magyar minden végtag ujját következetesen „ujj” – „(kéz)ujj” vagy „(láb) ujj” – néven emlegeti, ahogyan a latin is „digitus”-képpen,

míg az angol külön szót használ a két végtag ujjaira (finger/toe). A „hüvelyk(ujj)” esetében pedig a ’dagadék’ az angolban teljesen (nem csak alkalmilag) önállósult jelzőként él. (A lábukon már a „nagy lábujj”, azaz az „öregujj” következetlenül csak daganatlan nagy „big toe” néven kandikál.) Ez a külön név a „dagadék” nagyujjakat a latinban is megilleti, csak éppen a pollex meg hallux, rómaiásan hallus dagadtságára való utalás nem mutatható ki e szavakban.

A tumor klasszikus kiejtése megfelel a magyar iratának, az egyházi latinban inkább hosszúlt „ú”-val [ejtsd: tumor] szerepel (3). Ez hangzik hosszasan az angol kiejtésében [tjúmó(r)] is. Eredeti jelentése a mai orvosi torzulattól eltérően egyáltalán nem ’rosszindulatú’, hanem inkább csak rosszálló, a legszélesebb értelemben vett ’dagadás’, ’duzzadás’ vagy ’duzzanat’, egészen az ’erjedés’ jelentésköréig, meg annak ’bu(gy) bor(ék)’-(j)áig... Sőt – talán ’dagály’ jelentése révén – hajdan, a szónoki latinban még a ’pöffeszkedés’, a ’fölfuvalkodottság’, azaz a ’személyiség-duzzanat’ (Sz.) is a klasszikus jelentéskörébe tartozott...

A „**marker**” már messze nem jeleskedhet ilyen klasszikus történelmi háttérű nyelvrengeteggel.

Jelentés(kör)e azonban annál bozontosabb, újonnan fakadtan burjánzóan sumaras! Bár egyszerűen fordítva csak ’jelző’, ’jelölő’, alaposabban körülántorogva az értelmét, még a nemeztollon – idegenkedőn: filctollon – is messze túljutunk...

A „**marker**” az angol „mark”, azaz ’jelöl’, ’jelez’ szó (ige) tövének -er főnévképzővel való toldaléka. Kiejtése eredetijében, angolosan má(r)kó(r) [IPA: mɑ:(r)kə(r)] (4). Jelentései: ’jelölő’ vagy ’jelző’ (aki/ami jelöl vagy jelez vmít/vkit), különösen labda- meg kártyajátékok eredményeire vonatkozóan, de leggyakrabban a fehér táblára firkáló ’nemeztoll’ (félidegenkedőn ’filctoll’) értelemben. De az érdekesség kedvéért: „marker” a neve a festilövészetben (paintballban) a festőlövedéket kilövő fegyvernek is. A „marker” sumaras jelentésköre elburjánzik egészen a ’személyes szívesség’-

ig, sőt a magánklubok tagjaival játszók, fizetett 'hivatásos játékos'-ig... Az amerikai alnyelvben (slangben) jelent még '(jelzáló)hítel(bejegyzés)'-t is.

A „marker”-ek egy mai (modern) csoportja a **biomarkerek**, azaz **élejelany(ag)ok** (Sz.), amelyek nem nagy történelmi távlatokkal, de annál nagyobb jelentőséggel bírnak. Az élet tudományában, de különösen az orvostudományban egyre nagyobb jelentőségű(vé váló) anyagok, amelyek valamely tulajdonságnak vagy betegségnek vegy(tan)i jeleiül, azaz bizonyítékaiul szolgálhatnak.

A DAGJELANYAG MINT A FENE JELE

A „tumormarker” – azaz a dag(anat), illetve a fene jele – értelmesebben, magyarul **dagjelanyag** (Sz.).

Ódivatúbban, így hitelesebben lehet a neve **fenejel(anyag)** (Sz.) is.

A **dagjelanyag** magyar szava ugyanannyi, éppen négy szótagnyi, bár (nem kettő, hanem) három szóból: dag-jel-anyag tétetett össze. Így a tömörség sem érv az angolkodás mellett! A 'rosszindulatú' daganatot jelző anyag' persze (még) rövidebben is kimondható: **dagjelany** (Sz.) vagy **dagjeleny** (Sz.), vagy még egyszerűbben csak **dagjel** (Sz.), esetleg egy kicsit veretesebben **fenejel** (Sz.) alakban.

A DAGJELANYAG MI A FENÉNEK IS A JELE?

Ezek a **jelany(ag)ok** (markerek) azonban nem csak dagot, rákot, fenét jelez(het)nek, így tulajdonképpen nem is (tisz-tán) **dagjelanyagok**, legfeljebb csak **kórjelany(ag)ok**. De az AFP, pontosabban az α FP beszámításával még ez sem igaz! Hiszen az ikerterhesség, helyesebben az **ikres várandósság** még csak nem is kórság. Az α FP nemcsak **kórjelany(ag)**, de **ikerjelany(ag)** is! Már az 1970-es évektől (Seppälä, 1972) nyilvánvaló, hogy az **α -fetoprotein** (akkor még tudták így írni) ikrességben kettőződött értéket mutat, hármas ikrességben meg még magasabb (5)! Mindemellett azonban magányos magzat esetében az emelkedettsége számos kórság – nem dag és nem fene – jele. Lehet kromoszóma ($\chi\rho\mu\sigma\omega\mu\alpha$) rendellenességének, nyitott gerincnek, nyitott gyomornak vagy akár köldöksérvnek a jele is. A fölntettekben pedig emelkedése jele lehet májráknak, májattétnek vagy (nem onodóeredetű) csírasejtes daganatoknak. Hozzáteendő még az is, hogy e fehérjének az értelmét és az (egészséges) működését máig is csak gyanítjuk. Az **α -fetoprotein** magyarul „(fő-)magzatfehérje” neve is onnan termett, hogy a magzatban nagyobb a gyakorisága, mint a (meg)született emberben. Mivel az egészséges és a kóros előfordulásának határvonalai máig is eléggé sejtlemesek, így a mindenre elszánt szabatos névadónak sincsen könnyű dolga vele...

A DAGJELANYAGOK TÉTELESEN

A **dagjelanyagok** igazi **betűszószőrnyei** (Sz.), mint az AFP, kimondva valamivel emberibben alfa-főtoprotein, vagy a CEA, kimondva carcino-embryonális antigén, persze **igen körülményesek és túlfogalmazottak, sőt többnyire neveik értelmében is túlhaladottak**. Általában – minthogy igen sokféle fenét jelezhetnek – igen nehezen nevezhetők el szabatosan. De tegyük legalább egy kurucos kísérletet! Az emésztő(szervi) rákok növekedését jelölő carcino-embryonális – helyesebben karkino-embryonális – antigén magyarul **emészrákjel(anyag)** (Sz.) vagy **emészfenejel(anyag)** (Sz.); az alfa-főtoprotein – helyesebben α -foetoprotein (α -FP) – pedig a csírasejtes rákok jelanyaga, így magyarul **csírárákjel(anyag)** (Sz.) vagy **csírafenejel(anyag)** (Sz.).

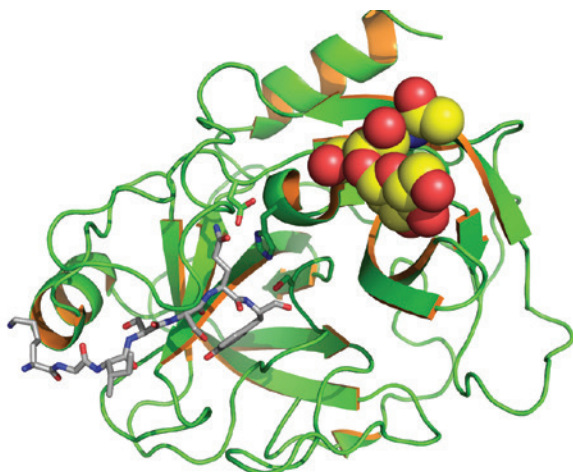
Megjegyzem: a **foetus** [ejtsd: fojtusz, konyhalatinosan: főtusz], más alakjában: fētus [ejtsd: fētusz] a 'magzat', az 'ébrény' (embrüo) a méhen belüli élet harmadik hónapjától. Meglepetésemre Györkösy *Latin-magyar szótár*ában nincsen „foetus”! Így fölmerült bennem a kétely: talán ez is csak egy nyugati pongyolatin mintára rögzült régi tévedés? Érdekes adalék lehet ehhez, hogy óhellén alakja, a phoitosz ($\phi\omicron\iota\sigma$), 'jövés-menés' értelemben Aiszkhülosznál ($\text{A}\iota\sigma\chi\upsilon\lambda\omicron\varsigma$), a „tragédia atyja”-nál phoitosz phrenōn ($\phi\omicron\iota\sigma\ \phi\rho\epsilon\nu\omega\nu$), az 'élme eltévelyedése' jelentésben szerepel (Györkösy–Kapitányfy–Tegyei *Ógörög-magyar nagyszótár*ában). Bővebben erről a *Foetus a fētus fētise* című írásomban.

A rémséges betűtorz PSA könnyen magyarítható: **düldagjel(anyag)** (Sz.); minthogy a dűlmirigy bajait jelzi töményedésében. Ám nemcsak a feneségeit, hanem a dülgyulladását is jelzi, de a daganását még jobban – így szabatosabban **dül(kór)jel(anyag)** (Sz.) lehet a helyes(ebb) neve.

Megjegyzem, az 1971-ben Hara által ondófolnyadékából talált és nevezett **γ -seminoprotein** – **ondófehérje**, még ha gamázva is – sokkal emberibb volt, mint a később kókányolt PSA (6).

A **dagjelanyagok**, azaz „tumormarkerek” még rémisztőbb szellemtelenséggel számozgatott társai, mint a CA15,3, a CA125 vagy épp a CA72,4 is illő(bb) magyar nevet érdemelnek! Lássuk először a hölgyeket, a lányokat meg aszszonyokat sújtó jelanyagokat! A CA125 a petefészekrák jelenlétét jelzi, így az méltán **pete(fészek)fenejel(anyag)** (Sz.), esetleg a méh(táj)i daganatot jelezvén, tágítva jelentés-körét, **méh(e)fenejel(anyag)** (Sz.) vagy **méh(i)fenejel(anyag)** (Sz.), míg a CA15,3 az emlőrák jele, így magyarul méltán **emlőfenejel(anyag)** (Sz.) vagy **csecs(i)fenejel(anyag)** (Sz.) lehet.

Értelmesen-érthetően elnevezve, a gyakorló orvos mindennapjait, sőt még a betegét is alaposan megkönnyebbít(h)enél!

Düljelanyag, pongyolatín-angolkodón: (human) prostate specific antigen (PSA/KLK3)

A saját alapos ajánlatom persze a fent említett **dagjelanyag** körénél még kimódoltabb: **dagjelány** (Sz.) vagy hazai ízű hangzóharmóniával illeszkedőn **dagjelény** (Sz.). Kényeskedőbbeknek ajánlott a **dagjelangy** (Sz.) vagy magyar zamatú hangzóharmóniával illeszkedő(bb)en **dagjelengy** (Sz.). De hogyan is bukkan e szokatlan képzet ide?

TÁVLATI LEHETŐSÉGEK: MAGYAR ANYAGNÉVKÉPZŐ

Jelenleg tisztán magyar anyagnévképző nem létezik. Itt az ideje, hogy megteremtjük hát!

A vegytanban máig nem használunk anyagnévképzőt, pedig legalább egy évszázada nagyon itt lenne már az ideje! Egy negyedszázada megalkottam már erre a megoldást: az **anyag** szavunk tövéből tájnyelviesen köznyelvi hosszú **ā**-val meg **ē**-vel. Azért hosszítottam, azaz hogy azért kellett hosszítanom, mert az -any/-eny képző már jóval szélesebb jelentéskörben foglalt (lásd például ömleny vagy horgany).

Ahol nem nyilvánvaló, hogy anyagnévről van szó (-sav, -lúg, -kristály stb. végződések), ott az **-āny** képző jelezheti ezt. Le-

het ez persze nyelvünk hangzóharmóniájához illően kétalakú is: **-āny/-ēny**. Abszolút neológiával, szándékoltnak a magyar népnyelvi hosszú **ā** meg **ē** hangokat és jeleket emelve és avatva köznyelvivé. No persze a köznyelvünkben is él ez a hosszú **ā** meg **ē**, amikor a merre vagy olykor meg „**mēre?**” kérdésre felelve, „**āra**” meg „**ēre**” megyünk meg mutatunk...

Aki persze nem szenvedheti magyar népe nyelvét és nyelvi gazdagságát, meg hangzókészletünk további gazdagítását, annak úrhatná(m)ul a szépséges „gyöngy” szavunk hangzóhasonlatára ajánlom a kétalakú: **-angy/-engy** anyagnévképzőt.

Ha két évszázada, amikor is jelszavunk volt, hogy „**Nyelvében él a nemzet**”, illő volt a neológia, mint magyar nyelvújító irányzat, miért ne lenne hát az ma is?

A megfontolt és bölcs nyelvművelés mindig időszerű!

Különösen a folytonosság és a következetesség jegyében...

FORRÁS – IRODALOM

1. <https://daganatok.hu/onkologiai-diagnosztika/tumormarkerek>.
2. Györkősy Alajos *Latin–magyar szótár* Budapest, Akadémiai Kiadó 1986: 572.
3. Wiktionary www.wiktionary.com „tumor” címszava.
4. Wiktionary www.wiktionary.com „marker” címszava.
5. Wald N, Barker S, Peto R et al. *Maternal serum alpha-fetoprotein levels in multiple pregnancy* Br Med J. 1975 Mar 22; 1(5959): 651–2. DOI: 10.1136/bmj.1.5959.651.
6. Amrith Raj Rao, Hanif G. Motiwala, Omer M.A. Karim *The discovery of prostate-specific antigen* BJUI. First published: 30 August 2007. 2008; 101(1): 5–10. DOI: 10.1111/j.1464-410X.2007.07138.x.

Számozatlan szójavallataim (Sz.):

- Szabó László *SzaBonc-szótár/Magyar Bonctan Szótár* (máig digitális „kéz-”, illetve „gép”-iratban).
- Szabó László *Szabó-szótár (ideolektusom)* (máig digitális „kéz-”, illetve „gép”-iratban).

Az „infektológia” mint tudomány, illetve a kórházi fertőzőosztály(ok), a „fertőző osztály(ok)” neve illendően magyarul **fertőzészet** vagy **fertészet!**

Nyáry Szabó László